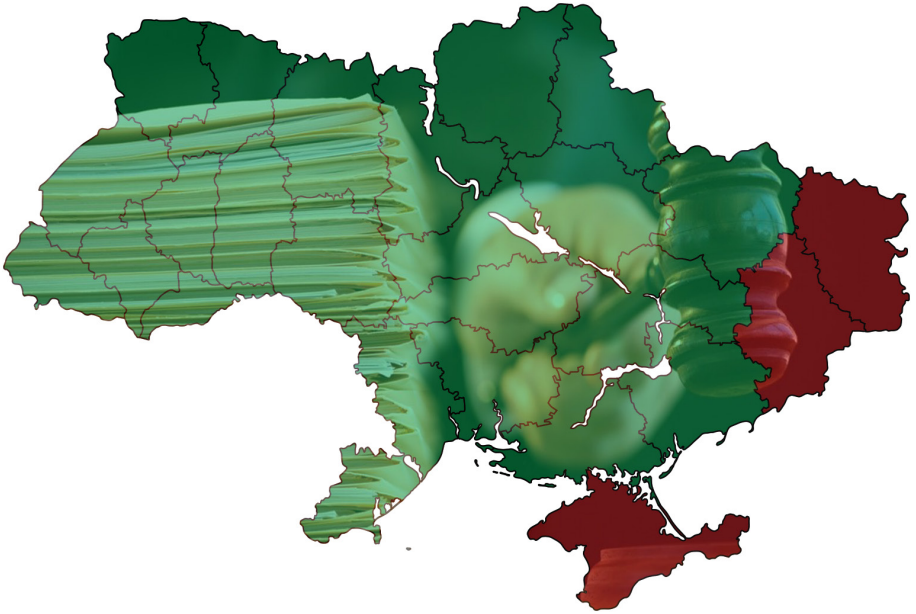

ГО Центр правових та політичних досліджень «СІМ»
ГС Українська Гельсінська спілка з прав людини

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

*Перешкоди в реалізації прав і свобод осіб на окупованій території
Кримського півострова та тимчасово невідконтрольних територіях
Донецької та Луганської областей
(реєстрація фактів народження і смерті)*

Львів, 2017 р.

Публікація звіту здійснена в рамках проекту «Усунення дискримінації громадян України при реєстрації фактів народження та смерті, що відбулись на тимчасово окупованій та не контрольованих Урядом територіях України» за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США. / The publication of the report was supported in the framework of the project «Elimination of discrimination against Ukrainian citizens in the registration of birth and death facts that took place in temporarily occupied and not controlled by the Government of the territories of Ukraine» by the Democracy Grants Program of the U.S. Embassy in Ukraine. The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government.»

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМИ.

Російська воєнна операція з лютого 2014 року на Кримському півострові завершилась його триваючою окупацією з подальшою анексією, а на Сході України — встановленням незаконними збройними формуваннями контролю над окремими територіями. Ситуація супроводжується складнощами у міжнародних, конституційних та інших політично-публічних правовідносинах. Це все зумовило «розломи» у забезпеченні правового статусу осіб, які опинились на окупованій території (Автономна Республіка Крим та місто Севастополь) та в протекторованих Російською Федерацією т.зв. «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці».

Офіційною реакцією на окупацію Кримського півострова з позицій внутрішньодержавного права стало прийняття Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. (надалі — Закон № 1207-VII), ст.3 якого визнала сухопутну територію Кримського півострова, внутрішні води України цих територій, внутрішні морські води і територіальне море України, виключну (морську) економічну зону вздовж узбережжя Кримського півострову та прилеглого до узбережжя континентального шельфу, повітряний простір над цими територіями тимчасово окупованими територіями.

Ст. 5 Закону № 1207-VII проголосила, що Україна вживає всіх необхідних заходів щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, усім громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території України.

Водночас, усвідомлення відсутності реальної фізичної можливості виконати цю декларацію до припинення окупації, зумовили появу ч. 3 цієї ж статті — «відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права».

Збройний конфлікт на Сході України держава визначила як терористичну загрозу і загрозу територіальній цілісності України, розгорнула антитерористичну операцію. Згодом, Постановою Верховної Ради України від 17.03.2015 р № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» (надалі — Постанова № 254-VIII) визнано тимчасово окупованими територіями окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської

областей, в яких відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування, до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, російських окупаційних військ, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території України та відновлення повного контролю України за державним кордоном України.

Проте, визначення ОРДЛО «окупованими територіями» є некоректним з точки зору міжнародного права, насамперед, через відсутність чітких ознак «окупації» згідно з визначенням Міжнародного комітету червоного хреста (МКЧХ). Ознаки окупації потребують доведення на юридичному рівні та визнання компетентними інститутами, такими, як МКЧХ або Міжнародний кримінальний суд (МКС). За попередньою кваліфікацією прокурора МКС, конфлікт на Сході України — це змішаний збройний конфлікт з елементами міжнародного та неміжнародного. Згідно із загальним визначенням міжнародного гуманітарного права (МГП), територія вважається окупованою, коли вона перебуває під ефективним контролем ворожих іноземних збройних сил.

Стаття 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод так само вимагає наявності ефективного контролю для доведення відповідальності РФ за події в ОРДЛО.

Порівнюючи ситуацію на Кримському півострові та на Сході України, констатуємо наявність суттєвої відмінності в статусі територій з точки зору міжнародного права: якщо юрисдикцію щодо Кримського півострова визнано РФ (зокрема, поширено дію законодавства РФ на територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя), а Росію визнано державою-окупантом міжнародними організаціями, то щодо ОРДЛО Росія офіційно не проголосила власну юрисдикцію, а факт здійснення РФ ефективного контролю за ОРДЛО поки що не визнано міжнародними юрисдикційними органами. З цього випливає відмінність в статусі документів, що видані на згаданих територіях: в Криму документи видаються органами окупаційної влади, а в ОРДЛО — представниками незаконних збройних формувань.

Проте, природні процеси людського життя, незалежно від соціально-політичних обставин, продовжуються. Значна частина з них стає підставою для виникнення, зміни чи припинення правовідносин (народження, смерть чи інші акти цивільного стану), набуваючи властивостей юридичних фактів (фактів, що мають юридичне значення). І саме у місці їх поєднання з публічно-забезпечувальною діяльністю держави на сьогодні виникають істотні проблеми, що не дозволяють особам реалізувати у пов-

ному обсязі свій правовий статус, перетворюючись у додаткову перешкоду реінтеграції громадян у правову дійсність.

Оперативно реагуючи на загрози суверенітету держави, у ст. 9 Закону №1207-VII визначено, що будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом; будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків (ч.ч. 2, 3).

Невизнання документів, виданих в Криму та ОРДЛО та не впровадження державою оперативно простих зрозумілих процедур, призвело до численних проблем для осіб щодо встановлення та підтвердження їх правового статусу чи правових режимів об'єктів, які виникли та перебували на згаданих територіях.

Частина проблем була вирішена шляхом застосування механізму встановлення фактів, що мають юридичне значення у порядку окремого провадження в суді (глава 6 Розділу IV ЦПК України). Громадяни змушені звертатися до суду, а судові органи стали виконувати невластиві функції — легалізації об'єктивних фактів.

Згодом, було прийнято Закон № 990-VIII від 04.02.2016 р., яким ЦПК України було доповнено спеціальною статтею 257-1, що вирішувала окремі процесуальні питання спрощення провадження у справах встановлення фактів народження і смерті на тимчасово окупованій території. Законодавець визнач такі особливості процесу:

- розширення і чітке закріплення кола осіб, які повноважні на звернення із відповідною заявою (ч. 1);
- зняття обмежень у територіальній підсудності цієї категорії справ (ч. 1);
- врегулювання питання строку — розгляд справ невідкладно (ч. 2);
- визначення реквізитів рішення суду для можливості автоматичного внесення запису до реєстру актів цивільного стану (ч. 3);
- допуск рішення до негайного виконання та спрощена самостійна процедура комунікації між судом та органами реєстрації актів цивільного стану при його виконанні (ч.ч. 4, 5).

Для забезпечення прав осіб, що проживають на територіях ОРДЛО, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ видав інформаційний лист від 15.04.2016 р. № 1130/0/4-16, яким для

цілей Закону № 990-VIII вказав судам на те, що тимчасово окупованими слід вважати ті адміністративно-територіальні одиниці Донецької і Луганської областей, на яких органи влади тимчасово не виконують повноваження і визначаються розпорядженням Кабінету Міністрів України.

Закон № 990-VIII був прийнятий всупереч визначеним на той час завданням Уряду щодо розроблення із залученням неурядових організацій та міжнародних експертів і з урахуванням міжнародного досвіду (Молдови) проекту закону про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», передбачивши запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, якщо такі акти відбулися на тимчасово окупованій території України (п. 126 Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням КМУ від 23.11.2015 р. № 1393-р).

МАСШТАБИ ПРОБЛЕМИ.

I. Згідно з інформацією з відкритих джерел¹ на окупованій території автономної Республіки Крим кількість фактів народження становила:

січень-червень 2017 року — 9810 осіб,

2016 року — 22995 осіб,

2015 рік — 23951 особа,

2014 рік — 24330 осіб;

кількість фактів смерті:

січень-червень 2017 року 14323 особи,

2016 року — 28932 особи,

2015 рік — 29079 осіб,

2014 рік — 28771 особа.

II. Згідно з інформацією з відкритих джерел¹ в окремих районах Донецької області, що перебувають під управлінням т.зв. «Донецької народної республіки» кількість фактів народження становила:

січень-червень 2017 року — 5785 осіб,

---

¹ Інформація незаконно утворених органів влади (інтернет-сайт «Главное управление статистики Донецкой Народной Республики»// www.glavstat.govdnr.ru)

2016 року — 11771 особа,

2015 рік — 9162 особи,

2014 рік — 17531 особа;

кількість фактів смерті:

січень-червень 2017 року — 17866 осіб,

2016 року — 34833 особи,

2015 рік — 29300 осіб,

2014 рік — 37342 особи.

III. Згідно з інформацією з відкритих джерел² в окремих районах Луганської області, що перебувають під управлінням т.зв «Луганської народної республіки» кількість фактів народження становила:

січень-листопад 2016 року — 6694 особи;

кількість фактів смерті:

січень-листопад 2016 року — 20006 осіб.

IV. Натомість, дослідження відкритих джерел інформації свідчить про те, що Україною відображено неспівмірно менша кількість юридичних фактів, які виникли на тимчасово окупованій території та в ОРДЛО.

Так, у листі Міністерства юстиції України (вих. № 29751/ПІ-І-2097/19 від 07.08.2017 р.) вказано, що за строк з 21.02.2016 року по червень 2017 року внесено 31 317 записів до реєстрів актів цивільного стану про факти, що настали на тимчасово окупованій території України, в т. ч. і ОРДЛО, з яких 14 692 записи про факти народження та 16 625 записів про факти смерті на підстав рішень судів, постановлених в порядку ст. 257-1 ЦПК України (що за орієнтовними математичними підрахунками становить 25 % загальної кількості по легітимації фактів народження та 14 % — фактів смерті).

Водночас, дослідження Єдиного державного реєстру судових рішень (www.reyestr.court.gov.ua) за заданими опціями пошуку щодо згадки у тексті рішень судів, постановлених в порядку цивільного судочинства у справах окремого провадження про встановлення фактів, що мають юридичне значення слів «окупована територія» у будь-яких відмінках за період з 01.03.2014 року до 31.07.2017 р. дозволило знайти 5532 рішення, з яких 277

---

² Інформація незаконно утворених органів влади (інтернет-сайт «Государственный комитет статистики Луганской Народной Республики»// www.gkslnr.su)

рішень постановлені за правилами ст. 257 ЦПК України (загальний порядок встановлення фактів, що мають юридичне значення до 24.02.2016 р.) та 5255 рішень постановлені за правилами ст. 257-1 ЦПК України (спеціальний порядок встановлення народження та смерті на тимчасово окупованій території України на підставі змін Законом України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України» № 990-VIII від 04.02.2016 р. (набрав чинності 24.02.2016 р.)).

Таким чином, змінений процесуальний порядок зумовив збільшення кількості підтвердження фактів, народження і смерті, які виникли на тимчасово окупованій території та в ОРДЛО.

Зважаючи на це, можна припустити, що органи державної влади України не вели облік виданих в Криму та ОРДЛО документів про народження і смерть, з якими громадяни звертались на підконтрольній частині держави, що призводить до проблем соціалізації осіб, які покидають окуповані території та ОРДЛО та можливості реалізації їхніх прав та свобод у повному обсязі.

ОБСТАВИНИ ПРОБЛЕМИ

Як зазначено вище, позиція держави полягає в тому, що документи, видані органами окупаційної влади та незаконними збройними формуваннями в ОРДЛО, є недійсними і не створюють правових наслідків. Водночас, вони мають важливе значення для подальшої інтеграції особи, оскільки посвідчують (офіційно визнають) факт народження дитини (прізвища, ім'я по батькові, дати народження, місця народження), родинних зв'язків між дитиною та її батьками, громадянство тощо або ж факт смерті особи з відповідними правовими наслідками. Відсутність такого офіційного підтвердження створює перешкоди у реалізації прав і у подальшому реалізації правового статусу громадянина України новонародженою дитиною (отримання відповідних соціальних послуг, виплат, документів тощо) або ж родичами померлого.

Оцінка судової практики застосування Закону № 990-VIII виявила низку проблем і їхні підстави, а саме:

1) факти народження і смерті є об'єктивними природними процесами, які не залежать від волі держави, однак мають важливе правове значення для реалізації правового статусу особи. Відповідно до цього, у реєстрації актів цивільного стану держава виконує сервісно-контрольну функцію на підставі реалізації заявного принципу з мінімальним набором документів, які достовірно підтверджують ці факти.

Встановлення факту у суді як єдина форма легалізації факту на тимчасово окупованій території (мова йде виключно про факти, що відбулись на Кримському півострові, окупацію і анексію якого визнано) не відповідає пропорційності між обраним способом (судове провадження) та досягнутим результатом (підтвердження об'єктивної дійсності), створює додаткове невласне для судових проваджень навантаження щодо розгляду безспірних справ та додаткові фізичні та моральні витрати для заінтересованих осіб;

2) формалізація судової процедури обтяжує осіб, які звертаються із заявою, низкою додаткових обов'язків:

— дотримання форми звернення до суду (правильне оформлення заяви);

— сплата судового збору (0,2 прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що станом на 01.01.2017 року становить 320,00 грн.);

— збирання та подання доказів для вирішення справи, що потребує спеціальних знань та вмінь;

— негласна вимога попереднього звернення до органів реєстрації актів цивільного стану з метою отримання відмови для звернення до суду;

— участь у судовому провадженні;

3) дискримінація осіб за ознакою їх проживання на тимчасово окупованій території у питаннях встановлення правового статусу осіб;

4) судді здебільшого розглядають заяви протягом двох — трьох днів. Але є випадки призначення першого засідання через тиждень або навіть через місяць після відкриття провадження, що є неприпустимим з точки зору законодавчого регулювання строків розгляду та створює суттєві перешкоди для мешканців окупованих територій;

5) проблема необізнаності працівників судів з процесуальними нормами щодо розгляду цієї категорії заяв: заявників направляють за місцем проживання, відмовляють у негайному відкритті провадження по справі та інше. Такі випадки спостерігаються в різних областях;

6) ще одна системна проблема, яка стає більш актуальною з часом — те, що коло осіб, що можуть бути заявниками по цій категорії справ, обмежене родичами новонародженого або померлого. На практиці заявниками можуть бути далекі родичі, якщо вони можуть документально підтвердити свою спорідненість. Якщо ж особа не є родичем, вона не може звернутись до суду в порядку ст. 257-1 ЦПК України;

7) суди у справах про визнання юридичних фактів в окупованому

Криму використовують при прийнятті рішень в якості доказів документи, видані органами окупаційної влади, які, так само, можуть використовувати для прийняття рішень органи РАЦС. Це знецінює мету та сенс саме судового розгляду, бо суд просто підміняє адміністративну процедуру. А в складних випадках, навпаки, суд позбавлений можливості проводити ґрунтовні дослідження та експертизи в рамках справи, бо обмежений строками.

Умовно всі рішення по цій категорії справ можна поділити на два види.

(1) Рішення, в яких медичні довідки про смерть або народження, видані незаконними органами влади на тимчасово окупованій території, визнаються належними та допустимими доказами. Судді в цих рішеннях часто вірно посилаються на консультативний висновок Міжнародного суду ООН щодо так званого «Намібійського винятку» та на практику ЄСПЛ. Заявника також часто допитують в якості свідка. Для прикладу рішення за посиланням [1].

(2) Рішення, в яких при розгляді заяви суддя не допитує заявника в якості свідка. Надані документи, видані окупаційними органами влади, визнаються судом недійсним, і отже, неналежними та недопустимими доказами. У задоволенні заяв при цій позиції суду відмовляється. Для прикладу рішення за посиланням [2]

При цьому заявники по справах в першому та другому випадках знаходяться в рівних ситуаціях щодо процесуальних прав та доказів, які подаються до суду, але стикаються з неоднаковим підходом судів, що суттєво обмежує та/чи порушує їх права;

[1] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63337562>

[2] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58282428>

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61209391>

Дослідження змісту опублікованих рішень судів свідчить про те, що у переважній більшості з них, суди у визначені оперативні строки розгляду, а також зважаючи на об'єктивну можливість у складнощах щодо тримання додаткової аргументації, позбавлені можливості отримати додаткові докази підтвердження фактів на тимчасово окупованій території. А тому, рішення будуються виключно на підставі медичної документації виданої на тимчасово окупованій території.

Водночас, у відмовних рішеннях судів вказується, що для позитивного вирішення питання, за правилами оцінки доказів необхідна сукупність доказів, якими, окрема можуть бути у справах про встановлення фактів народження — висновки судово-медичних експертиз з питань народження дитини жінкою в певний час, походження дитини від певної жінки і їх кровного споріднення, індивідуальна карта вагітної породіллі, довідки з лікарні, з швидкої допомоги, акт свідків про народження дитини, довідка про перебування дитини під наглядом лікувального закладу, відеозаписи під час вагітності жінки, свідки, які були присутніми при пологах тощо (рішення Галицького районного суду міста Львова від 07.09.2015 р у справі № 461/8966/15-ц).

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ.

Досліджуючи правову природу документів, виданих на тимчасово окупованій території України та в ОРДЛО, слід звернути увагу на наступні обставини.

На нашу думку, недійсність будь-якого документа окупаційних органів влади як посвідчувального документу (власне, свідоцтва про юридичний цивільний стан) та втрата у зв'язку із цим можливості породжувати належні правові наслідки офіційного документу, не заперечує їх можливості використання як джерела доказів (письмового доказу) у правовій системі України, яким може бути визнано будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи (ст. 64 ЦПК України).

Універсальні ознаки допустимості доказів у цивільному процесі розкриваються через визначене у ст. 59 ЦПК України формулювання про те, що суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Якщо ми звернемося до єдиного легального розширеного тлумачення оцінки допустимості доказів в Україні — Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011 — Конституційний Суд України вважає, що подані будь-якою фізичною або юридичною особою речі або документи (фактичні дані) не відповідають вимогам допустимості доказів, якщо вони одержані з порушенням прав і основоположних свобод людини, закріплених в Конституції України. Однак виданими документами жодних конституційних прав особи не порушено.

Таким чином, органи державної влади та місцевого самоврядування в Україні використовують не документ окупаційної влади як підставу виникнення, зміни чи припинення правовідносин, а лише інформацію, задокументовану в ньому або будь-якому іншому джерелі, що дає можливість прийти до висновку про подію існування певного факту, що має юридичне значення та надати вказаному факту правове значення за українським законодавством.

На сьогодні, приймаючи рішення на підставі інформації у документах, виданих на тимчасово окупованій території України та в ОРДЛО, суди обґрунтовують свої дії виконанням Україною її зобов'язань щодо дотримання принципів верховенства права. У п. 125 Консультативного висновку Міжнародного суду ООН від 21.06.1971 р. «Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії» зазначено, що невизнання управління окупованою територією не повинно призводити до позбавлення народу будь-яких переваг, які виникають з міжнародної співпраці. Зокрема, в ой час, як офіційні дії окупаційної влади від імені та в інтересах народу окупованої території є незаконними та недійсними, ця недійсність не може бути застосовна до таких дій як, наприклад, реєстрація народжень, смертей і шлюбів, які можуть бути проігноровані лише на шкоду мешканцям окупованих територій.

Використовуючи вказаний правовий висновок, Європейський суд з прав людини у справах «Лоїзиду проти Туреччини» («Loizidou v. Turkey», 18.12.1996 р., § 45), «Кіпр проти Туреччини» («Cyprus v. Turkey», 10.05.2001 р., §§ 91-96) та «Мозер проти Республіки Молдови та Росії» («Mozer v. the Republic of Moldova and Russia», 23.02.2016 р., § 137) констатував, що Консультативний висновок Міжнародного Суду чітко показує, що зобов'язання не брати до уваги акти фактичних утворень не є абсолютним. Життя на відповідних територіях продовжується для їхніх мешканців. Це життя повинно бути стерпним, і права мешканців повинні захищатися фактичними органами влади; в інтересах жителів, акти цих органів не можуть просто ігноруватися третіми державами чи міжнародними організаціями, зокрема, судами. Інший підхід означав би позбавлення мешканців територій всіх їхніх прав кожного разу, коли вони будуть обговорюватися у міжнародному контексті, що означало б позбавлення їх навіть мінімальних прав. Визнання актів окупаційної влади в обмеженому контексті захисту прав мешканців окупованих територій ніяким чином не легітимізує таку владу.

Таким чином, на сьогодні є достатні правові підстави використовувати задокументовану інформацію в документах, виданих органами окупаційної влади Автономної Республіки Крим та м. Севастополь.

Щодо ОРДЛО доцільно залишити судову процедуру, оскільки наразі відсутня офіційно визнана держава-окупант. А існуючі незаконні збройні формування не можуть бути визнані окупаційною владою з огляду на практику МГП.

ПРОПОНОВАНИЙ ШЛЯХ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Пропонуємо для державної реєстрації фактів народження та смерті, що сталися на окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, запровадити адміністративну процедури шляхом внесення змін у Цивільний процесуальний кодекс України і Кодекс адміністративного судочинства України, до Законів України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (пропозиції додаються), а після прийняття Закону — також до Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні.

Це жодним чином не призведе до послаблення антиокупаційної політики, оскільки документи видані незаконними органами влади і надалі залишатимуться недійсними та не матимуть правових наслідків.

Для державної реєстрації фактів народження та смерті, що сталися на території ОРДЛО доцільно залишити судовий порядок встановлення фактів, з внесенням змін до законів в частині розширення кола заявників, розгляду справи без обов'язкової участі заявника та скасування судового збору.

Крім того, слід зобов'язати органи державної влади, які отримали в своє розпорядження документи, видані органами окупаційної влади або закладами/установами на окупованій території та території ОРДЛО, вести облік таких документів (наприклад, створити реєстр таких документів (пропозиції додаються). Таким чином держава буде збирати доказову базу для обґрунтування позиції в міжнародних судових та інших юрисдикційних органах, а також мати інформацію для розроблення і впровадження заходів з деокупації територій.

Також доцільно запровадити системне навчання та проведення просвітницьких заходів для працівників органів РАЦС та судів, поширення прикладів кращих практик.

Впровадження згаданих пропозицій істотно спростить життя осіб, які залишились на окупованій території та ОРДЛО, сприятиме реінтеграції цих територій і підтримці та розвитку правових зв'язків мешканців окупованих та непідконтрольних територій з Україною, створить умови виконання державою Україна своїх позитивних зобов'язань щодо забезпечення прав особи, навіть, в умовах окупації (та непідконтрольності) частини її території.

Додатки (напрацьовані ГС Українською Гельсінською спілкою з прав людини)

ПРОЕКТ

ЗАКОН УКРАЇНИ
про внесення змін до деяких законів України
щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, якщо такі акти відбулися на тимчасово окупованій території України

Верховна Рада України **постановляє:**

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Цивільному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., №№ 40-42, ст. 492):

1) статтю 257 доповнити частиною третьою такого змісту:

«3. Заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення або пов'язана з врахуванням відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, подається до будь-якого суду за вибором позивача.»;

2) частину першу статті 257-1 після слів «визначеній Верховною Радою України, подається» доповнити словами «органом державної реєстрації актів цивільного стану або», а після слів «визначеній Верховною Радою України,» доповнити словами «органом державної реєстрації актів цивільного стану або родичами померлого або».

2. Частину третю статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., №№ 35-37, ст. 446) після слів «місцевих органів виконавчої влади,» доповнити словвами «в тому числі пов'язані з врахуванням відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території.».

3. У Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 38, ст. 509):

1) частину четверту статті 9 доповнити новими абзацами такого змісту:

«Органи державної реєстрації актів цивільного стану для підтвердження фактів народження і смерті громадян, що проживають на тимча-

сово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, враховують відомості, зазначені у актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території.

Органи державної реєстрації актів цивільного стану, які отримали в своє розпорядження акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими абзацом другим цієї частини, ведуть облік відомостей про особу, зазначених у таких документах, у відповідних реєстрах в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Врахування відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, не тягне за собою визнання таких актів (рішень, документів).»;

2) Закон доповнити статтями 13-1 і 17-1 такого змісту:

«Стаття 13-1. Особливості державної реєстрації народження фізичної особи, народженої на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, та її походження

1. Державна реєстрація народження фізичної особи, народженої на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, та її походження проводиться за письмовою або усною заявою батьків, родичів, їхніх представників або інших законних представників дитини будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця проживання чи місця перебування таких осіб.

2. Органи державної реєстрації актів цивільного стану з метою державної реєстрації факту народження та походження враховують відомості про особу, зазначені у актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території.

Такими актами (рішеннями, документами) можуть бути свідоцтво про народження, документ про народження, виданий закладом охорони здоров'я, в якому народжена дитина, свідчення батьків та родичів дитини.

3. У разі, коли обсяг відомостей про особу, поданих разом із заявою про державну реєстрацію народження, не достатній для державної реєстрації факту народження або якщо є сумніви щодо справжності поданих документів орган державної реєстрації актів цивільного стану звертається до суду із заявою про встановлення факту народження особи, народженої

на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

4. Копію заяви про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території, орган державної реєстрації актів цивільного стану видає (надсилає) особі, зазначеній в частині першій цієї статті не пізніше наступного дня з дня подання заяви до суду.

5. Рішення суду про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили, є підставою для складання актового запису цивільного стану, державної реєстрації народження, видачі свідоцтва про реєстрацію народження.

6. Державна реєстрація народження особи проводиться, а свідоцтво про державну реєстрацію народження видається у день подання заяви або отримання рішення суду про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили.»;

«Стаття 17-1. Особливості державної реєстрації смерті особи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя

1. Державна реєстрація смерті особи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя проводиться за письмовою або усною заявою родичів померлого або їхніми представниками будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця проживання чи місця перебування таких осіб.

2. Органи державної реєстрації актів цивільного стану з метою державної реєстрації факту смерті враховують відомості про особу, зазначені у актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території.

Такими актами (рішеннями, документами) можуть бути свідоцтво про смерть, документ закладу охорони здоров'я, в якому померла особа; документ установи виконання покарань, у разі настання смерті в період перебування особи у цьому закладі, свідчення родичів померлої особи.

3. У разі, коли обсяг відомостей про особу, поданих разом із заявою про державну реєстрацію смерті, не достатній для державної реєстрації факту смерті або якщо є сумніви щодо справжності поданих документів орган державної реєстрації актів цивільного стану звертається до суду із заявою про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

4. Копію заяви про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, орган державної реєстрації актів цивільного стану видає (надсилає) особі, зазначеній в частині першій цієї статті не пізніше наступного дня з дня подання заяви до суду.

5. Рішення суду про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили, є підставою для складання актового запису цивільного стану, державної реєстрації смерті, видачі свідоцтва про реєстрацію смерті.

6. Державна реєстрація смерті особи проводиться, а свідоцтво про державну реєстрацію смерті видається у день подання заяви або отримання рішення суду про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили.»;

3) пункт 2 частини першої статті 21 доповнити словами «крім випадків, передбачених статтями 13-1 і 17-1 цього Закону»;

4. У Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 26, ст. 892):

1) у статті 2 після слів «в умовах цього режиму,» доповнити словами «особливості реалізації та»

2) у статті 6:

а) назву викласти в такій редакції: «Забезпечення права громадян, іноземців та осіб без громадянства, які проживають на тимчасово окупованій території, на отримання документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, про державну реєстрацію актів цивільного стану»;

б) у першому реченні частини четвертої після слів «громадян України,» доповнити словами «іноземців та осіб без громадянства,»;

в) доповнити статтю частинами п'ятою і шостою такого змісту:

«5. Для державної реєстрації актів цивільного стану особи, які проживають на тимчасово окупованій території, подають документи до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану, незалежно від місця проживання чи місця перебування таких осіб.

6. Особливості державної реєстрації фактів народження та смерті особи на тимчасово окупованій території визначаються законом.»;

3) у статті 9:

а) назву доповнити словами «, їх акти (рішення, документи)»;

б) частину третю викласти в такій редакції:

«3. Акти (рішення, документи), пов'язані зі здійсненням державою-окупантом владних повноважень та адміністративно-господарського управління, видані на тимчасово окупованій території від імені державних та інших органів Російської Федерації, що здійснюють управління тимчасово окупованою територією, розглядаються як акти (рішення, документи), видані державою-окупантом та є недійсними.

Для забезпечення прав людини і основоположних свобод осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи враховують відо-

мості про особу, зазначені в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, які підтверджують наступні факти:

- 1) народження (дати і місяця народження, імен батьків);
- 2) смерті;
- 3) фактичного стану здоров'я / медичних процедур;
- 4) місця проживання чи перебування на тимчасово окупованій території;
- 5) освіти (за винятком документів про присвоєння спеціальності та (або) кваліфікаційного рівня);
- 6) утримання під вартою, звільнення з-під варти, відбування покарання;
- 7) трудових відносин.

Врачування відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, не тягне за собою визнання таких актів (рішень, документів).

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, які отримали в своє розпорядження акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною третьою цієї статті, ведуть у реєстрах, держателями яких є відповідні органи, облік відомостей про особу, зазначених у таких документах в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Спори за заявами осіб, пов'язані з врахуванням відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, розглядаються за бажанням заявника будь-яким судом за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника.»;

4) частину першу статті 12 після абзацу дев'ятого доповнити новим абзацом десятим такого змісту:

«Справи за заявами осіб, пов'язані з врахуванням відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, розглядаються за бажанням заявника будь-яким судом за межа-

ми такої території України незалежно від місця проживання заявника, в тому числі місцевим загальним судом як адміністративним судом.»;

вважати у зв'язку з цим абзац десятий і одинадцятий відповідно абзацами одинадцятим і дванадцятим.

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

прийняти нормативно-правові акти, що впливають із цього Закону; забезпечити прийняття органами виконавчої влади нормативно-правових актів, що впливають із цього Закону, та приведення нормативно-правових актів органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, якщо такі акти відбулися на тимчасово окупованій території України»

1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроекту

Тимчасова окупація Кримського півострова спричинила триваюче порушення прав і свобод громадян, іноземців та осіб без громадянства, які там проживають, через невизнання Україною документів, виданих окупантами.

Спосіб вирішення цієї проблеми передбачений Планом дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. №1393-р, а саме розділом «Вжиття необхідних заходів для захисту прав осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України» (пп.3 п.126 передбачає заходи з розроблення із залученням неурядових організацій та міжнародних експертів і з урахуванням міжнародного досвіду (Молдови) та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту закону про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану”, передбачивши запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, якщо такі акти відбулися на тимчасово окупованій території України).

Запропоновані проектом норми ґрунтуються на досвіді вирішення Міжнародним судом ООН та Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) проблем визнання документів чи легальності документування на окупованих територіях.

Зокрема, у Консультативному висновку Міжнародного суду ООН від 21 червня 1971 щодо Юридичних наслідків для держав, що викликані триваючою присутністю Південної Африки в Намібії (Південно-Західна Африка) всупереч резолюції 276 (1970) Ради Безпеки, було вказано на обов'язок офіційних органів та посадових осіб держави приймати документи, видані окупаційною владою, оскільки невизнання таких документів тягне за собою серйозні порушення або обмеження прав громадян («Namibia exception»). Йшлося про документи про народження і смерть осіб.

У посібнику «Захист внутрішньо переміщених осіб: керівництво для законодавства і політики» (Protecting Internally Displaced Persons: A Manual for Law and Policymakers <http://www.unhcr.org/50f955599.pdf>) міститься нагадування статті 50 Четвертої Женевської конвенції (Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року), яка зобов'язує

державу-окупанта вжити всіх необхідних заходів для полегшення процедури встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків.

Практика ЄСПЛ свідчить, що держава відповідатиме за порушення прав своїх громадян незалежно від стану окупації (див, зокрема, рішення Великої палати ЄСПЛ у справі *Mozer v. the Republic of Moldova and Russia* (<http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid2%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-161055%22%5D%7D>)).

І хоча запровадження законом України від 04.02.2016 № 990-VIII «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України» спеціального судового провадження щодо кримських документів про народження і смерть зрушило ситуацію з місця, годі й переоцінювати переваги адміністративної (позасудової) процедури документування громадян.

2. Цілі і завдання прийняття законопроекту

Прийняття закону забезпечить припинення триваючого порушення прав і свобод громадян, іноземців та осіб без громадянства, які проживають в тимчасово окупованому Криму, через спрощення процедури отримання кримчанами на материковій частині документів про народження, смерть, стан здоров'я, місце проживання чи перебування, освіту, утримання під вартою/звільнення з-під варти, трудові відносини.

Законопроект також має на меті встановити додаткові гарантії захисту національних інтересів держави, оскільки сприятиме впровадженню заходів деокупації Кримського півострова.

3. Загальна характеристика й основні положення законопроекту

Проектом пропонується внести зміни до ряду законів: Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Змінами пропонується визнання без судової процедури, відомостей в документах, виданих окупаційною владою в Криму, про народження, смерть, стан здоров'я, місце проживання чи перебування, освіту, утримання під вартою/звільнення з-під варти, трудові відносини.

Базовими є зміни до законів України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Пропонується покладення на орган влади забезпечення встановлення відповідних фактів, в тому числі у разі неможливості встановлення фактів народження або смерті на підставі поданих заявниками документів. До суду має звертатись орган державної реєстрації актів цивільного стану, а не особа. Зміни до Кодексів доповнюють механізм реалізації пропонованих норм.

Визнання документів, виданих окупаційною владою, є необхідною умовою реалізації природних прав людини та обліку відомостей для вжиття правових заходів для/після деокупації півострова.

Так, визнання документів щодо:

народження і смерті — передбачено Намібійським виключенням;

освіти (за винятком документів про присвоєння спеціальності та (або) кваліфікаційного рівня) — для забезпечення безперешкодного продовження навчання дітей в навчальних закладах на материковій частині;

утримання під вартою, звільнення з-під варти, відбування покарання — для реалізації права особи на свободу, забезпечення громадського порядку в діяльності правоохоронних органів;

місця проживання чи перебування на тимчасово окупованій території — з метою обліку громадян України, планування бюджету, реалізації виборчих прав;

трудових відносин — для забезпечення права на пенсію і соціальні виплати.

Якщо порівнювати ситуацію в Криму і на Донбасі: в Криму цілком офіційно діє російська влада. На Донбасі — злочинці. Тому, статус документів, виданих в Криму та на Донбасі, слід розрізняти. У Криму ми сперечаємося тільки про право російської влади видавати документи на цій території. Що стосується Донбасу — там взагалі немає легітимних органів влади.

Тому немає проблеми в тому, щоб стосовно Криму говорити саме про визнання окремих документів. Заперечення проти цього носить суто політичний характер.

Ці заперечення можна нівелювати, якщо говорити, що ці документи мають статус документів, виданих окупаційною владою (органами РФ як держави-окупанта). Це виключає визнання легітимності РФ, і навіть вписує дії РФ в існуючу матрицю: як держава, що окупує, РФ має забезпечити видачу документів, як мінімум, дітям і інтернованим.

Щодо переліку документів: пропонується розділити документи на ті, в яких реалізація владних повноважень держави-окупанта превалює над іншими аспектами, і інші, де права людини є первинними і невід'ємними. Право на ім'я, народження, смерть — не даровані владою. Приватизація, набуття громадянства тощо — це від держави. Отже, документи про народження і смерть — їх видача обов'язок держави-окупанта; народження і смерть осіб (гіпотетично) не залежать від волі держави. Документи про місце проживання/перебування особи — фіксація внутрішньої міграції осіб, планування місцевого бюджету на соціальні потреби і вибори. Документи про фактичний стан здоров'я і трудові відносини дають громадянам можливість реалізувати гарантії загальнообов'язкового державного соціального страхування. Документи про освіту (загальну середню) ми

приймаємо без підтвердження і у іноземців. А з Російською Федерацією Україна ще в 90-х роках двадцятого століття уклала угоди про взаємне визнання документів про середню освіту. Документи про утримання під вартою чи звільнення з-під варти необхідні для повернення особи додому, актуалізації відомостей про осіб, які відбули покарання (питання громадського порядку).

Проблеми визнання документів, виданих державою-окупантом, у різний спосіб вирішувались в Грузії та Молдові (див. Державну стратегію по відношенню до окупованих територій, схвалених Урядом Грузії у 2010 році, Протокол про взаємне визнання дії на території Придністров'я та Республіки Молдова документів, що видаються компетентними органами Сторін, підписаний у 2001 році).

Крім того, запропоновані зміни є цілком раціональним вирішенням питання тривалості і вартості процедури.

Необґрунтованим вважаємо покладення виключно на суди «легалізації» зафіксованих в кримських документах фактів: і суди, і органи РАЦС, і нотаріуси оцінюють одні й ті самі документи, що їм надають громадяни. Ті самі документи, що подаються до суду, мають подаватись до відповідних адміністративних органів. Лише у випадку сумніву чи спору документи мають передаватись до суду для оцінки і встановлення факту.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Питання регулюється Конституцією України, Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, законами України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

5. Фінансово-економічне обґрунтування законопроекту

Прийняття законопроекту потребує коштів із Державного бюджету України (слід прорахувати наслідки реалізації закону).

Слід також обрахувати потенційні втрати держави від виплати компенсації за рішеннями ЄСПЛ проти держави Україна.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту

Прийняття цього Закону дозволить усунути системну проблему порушення прав людини на тимчасово окупованій території, підготувати заходи деокупації Кримського півострову через облік відомостей про громадян, іноземців та осіб без громадянства, які проживають на тимчасово окупованій території, а також уникнути іміджевих і фінансових втрат через позови громадян до ЄСПЛ проти держави Україна, яка не вжила усіх вичерпних заходів для усунення порушень прав громадян.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України
щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, якщо
такі акти відбулися на тимчасово окупованій території України»

Зміст положення (норми) чинного законодавства	Зміст відповідного положення (норми) проекту акта
<p style="text-align: center;">Цивільний процесуальний кодекс України</p> <p>Стаття 257. Підсудність</p> <p>...</p> <p>Частина відсутня</p>	<p>Стаття 257. Підсудність</p> <p>...</p> <p>3. Заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення або пов'язана з врахуванням відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, подається до будь-якого суду за вибором позивача.</p>
<p>Стаття 257-1. Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України</p> <p>1. Заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місяця проживання заявника.</p>	<p>Стаття 257-1. Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України</p> <p>1. Заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, подається органом державної реєстрації актів цивільного стану або батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місяця проживання заявника.</p>

<p>Заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана родичами померлого або їхніми представниками до суду за межами такої території України.</p> <p>...</p>	<p>Заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, органом державної реєстрації актів цивільного стану або родичами померлого або їхніми представниками до суду за межами такої території України.</p> <p>...</p>
<p>...</p> <p>Стаття 18. Предметна підсудність адміністративних справ</p> <p>...</p> <p>3. Справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача.</p> <p>.....</p>	<p>Стаття 18. Предметна підсудність адміністративних справ</p> <p>...</p> <p>3. Справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади, в тому числі пов'язані з врахуванням відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача.</p>

Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»	
<p>Стаття 9. Державна реєстрація актів цивільного стану</p> <p>4. Для державної реєстрації актів цивільного стану подається паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця заявника та документи, які підтверджують факти, що підлягають державній реєстрації.</p>	<p>Стаття 9. Державна реєстрація актів цивільного стану</p> <p>4. Для державної реєстрації актів цивільного стану подається паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця заявника та документи, які підтверджують факти, що підлягають державній реєстрації.</p> <p>Органи державної реєстрації актів цивільного стану для підтвердження фактів народження і смерті громадян, що проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, враховують відомості, зазначені у актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території.</p> <p>Органи державної реєстрації актів цивільного стану, які отримали в своє розпорядження акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими абзацом другим цієї частини, ведуть облік відомостей про особу, зазначених у таких документах, у відповідних реєстрах в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.</p> <p>Враховання відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та</p>

<p>міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, не тягне за собою визнання таких актів (рішень, документів).</p> <p>...</p>	<p>Стаття 13-1. Особливості державної реєстрації народження фізичної особи, народженої на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, та її походження</p> <p>1. Державна реєстрація народження фізичної особи, народженої на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, та її походження проводиться за письмовою або усною заявою батьків, родичів, їхніх представників або інших законних представників дитини будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця проживання чи місця перебування таких осіб.</p> <p>2. Органи державної реєстрації актів цивільного стану з метою державної реєстрації факту народження та походження втрачують відомості про особу, зазначені у актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території.</p> <p>Такими актами (рішеннями, документами) можуть бути свідоцтво про народження, документ про народження, виданий закладом охорони здоров'я, в якому народжена дитина, свідчення батьків та родичів дитини.</p>
<p>Стаття відсутня.</p>	

3. У разі, коли обсяг відомостей про особу, поданих разом із заявою про державну реєстрацію народження, не достатній для державної реєстрації факту народження або якщо є сумніви щодо справжності поданих документів орган державної реєстрації актів цивільного стану звертається до суду із заявою про встановлення факту народження особи, народженої на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.
4. Копію заяви про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території, орган державної реєстрації актів цивільного стану видає (надсилає) особі, зазначеній в частині першій цієї статті не пізніше наступного дня з дня подання заяви до суду.
5. Рішення суду про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили, є підставою для складання актового запису цивільного стану, державної реєстрації народження, видачі свідоцтва про реєстрацію народження.
6. Державна реєстрація народження особи проводиться, а свідоцтво про державну реєстрацію народження видається у день подання заяви або отримання рішення суду про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили.

Стаття відсутня.

Стаття 17-1. Особливості державної реєстрації смерті особи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя

1. Державна реєстрація смерті особи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя проводиться за письмовою або усною заявою родичів померлого або їхніми представниками будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця проживання чи місця перебування таких осіб.

2. Органи державної реєстрації актів цивільного стану з метою державної реєстрації факту смерті враховують відомості про особу, зазначені у актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території.

Такими актами (рішеннями, документами) можуть бути свідоцтво про смерть, документ закладу охорони здоров'я, в якому померла особа; документ установи виконання покарань, у разі настання смерті в період перебування особи у цьому закладі, свідчення родичів померлої особи.

3. У разі, коли обсяг відомостей про особу, поданих разом із заявою про державну реєстрацію смерті, не достатній для державної реєстрації факту смерті або якщо є сумніви щодо справжності поданих документів орган державної

<p>реєстрації актів цивільного стану звертається до суду із заявою про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.</p> <p>4. Копію заяви про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, орган державної реєстрації актів цивільного стану видає (надсилає) особі, зазначеній в частині першій цієї статті не пізніше наступного дня з дня подання заяви до суду.</p> <p>5. Рішення суду про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили, є підставою для складання актового запису цивільного стану, державної реєстрації смерті, видачі свідоцтва про реєстрацію смерті.</p> <p>6. Державна реєстрація смерті особи проводиться, а свідоцтво про державну реєстрацію смерті видається у день подання заяви або отримання рішення суду про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили.</p>	<p>реєстрації актів цивільного стану звертається до суду із заявою про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.</p> <p>4. Копію заяви про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, орган державної реєстрації актів цивільного стану видає (надсилає) особі, зазначеній в частині першій цієї статті не пізніше наступного дня з дня подання заяви до суду.</p> <p>5. Рішення суду про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили, є підставою для складання актового запису цивільного стану, державної реєстрації смерті, видачі свідоцтва про реєстрацію смерті.</p> <p>6. Державна реєстрація смерті особи проводиться, а свідоцтво про державну реєстрацію смерті видається у день подання заяви або отримання рішення суду про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, яке набрало законної сили.</p>
<p>Стаття 21. Відмова в державній реєстрації актів цивільного стану</p> <p>1. У державній реєстрації актів цивільного стану може бути відмовлено, якщо:</p> <p>.....</p> <p>2) державна реєстрація повинна проводитися в іншому органі державної реєстрації актів цивільного стану, крім випадків, передбачених статтями 13-1 і 17-1 цього Закону;</p> <p>.....</p>	<p>Стаття 21. Відмова в державній реєстрації актів цивільного стану</p> <p>1. У державній реєстрації актів цивільного стану може бути відмовлено, якщо:</p> <p>.....</p> <p>2) державна реєстрація повинна проводитися в іншому органі державної реєстрації актів цивільного стану;</p> <p>.....</p>

Закон України	
«Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»	
Стаття 2. Мета Закону	Стаття 2. Мета Закону
1. Цей Закон визначає статус території України, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлює особливий правовий режим на цій території, визначає особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.	1. Цей Закон визначає статус території України, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлює особливий правовий режим на цій території, визначає особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, особливості реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.
Стаття 6. Забезпечення права громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, на отримання документів, що посвідчують особу чи її спеціальний статус	Стаття 6. Забезпечення права громадян, іноземців та осіб без громадянства, які проживають на тимчасово окупованій території, на отримання документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, про державну реєстрацію актів цивільного стану
.....	.....
4. За зверненням громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї, за місцем їх перебування оформляються і видаються державну виконавчої влади, що політику у сфері міграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, довідки, що підтверджують місце їх перебування на підставі видаються громадянам у день звернення на підставі	4. За зверненням громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї, за місцем їх перебування оформляються і видаються державну виконавчої влади, що політику у сфері міграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, довідки, що підтверджують місце їх перебування на підставі видаються громадянам у день звернення на підставі

<p>паспорта громадянина України чи іншого документа, до якого згідно із Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» вносяться відомості про реєстрацію місця проживання, та письмової заяви, в якій зазначається адреса, за якою громадянину може бути вручена офіційна кореспонденція. При цьому відомості (відмітка) про місце перебування такої особи не вносяться до її паспорта.</p> <p>Зразок та порядок видачі довідки, що підтверджує місце перебування, зразок письмової заяви, яка подається громадянinem для одержання довідки, затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері міграції (іміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.</p> <p>Частини 5 і 6 відсутні.</p>	<p>паспорта громадянина України чи іншого документа, до якого згідно із Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» вносяться відомості про реєстрацію місця проживання, та письмової заяви, в якій зазначається адреса, за якою громадянину може бути вручена офіційна кореспонденція. При цьому відомості (відмітка) про місце перебування такої особи не вносяться до її паспорта.</p> <p>Зразок та порядок видачі довідки, що підтверджує місце перебування, зразок письмової заяви, яка подається громадянinem для одержання довідки, затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері міграції (іміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.</p> <p>5. Для державної реєстрації актів цивільного стану особи, які проживають на тимчасово окупованій території, подають документи до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану, незалежно від місця проживання чи місця перебування таких осіб.</p> <p>6. Особливості державної реєстрації фактів народження та смерті особи на тимчасово окупованій території визначаються законом.</p>
<p>Стаття 9. Незаконні органи, їх посадові та службові особи</p> <p>.....</p>	<p>Стаття 9. Незаконні органи, їх посадові та службові особи, їх акти (рішення, документи)</p> <p>.....</p>

3. Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків.
.....

3. Акти (рішення, документи), пов'язані зі здійсненням державо-окупантом владних повноважень та адміністративно-господарського управління, видані на тимчасово окупованій території від імені державних та інших органів Російської Федерації, що здійснюють управління тимчасово окупованою територією, розглядаються як акти (рішення, документи), видані державо-окупантом та є недійсними.

Для забезпечення прав людини і основоположних свобод осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи враховують відомості про особу, зазначені в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, які підтверджують наступні факти:

- 1) народження (дати і місця народження, імен батьків);
- 2) смерті;
- 3) фактичного стану здоров'я / медичних процедур;
- 4) місця проживання чи перебування на тимчасово окупованій території;
- 5) освіти (за винятком документів про присвоєння спеціальності та (або) кваліфікаційного рівня);
- 6) утримання під вартою, звільнення з-під варти, відбування покарання;

7) трудових відносин.

Враховання відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, не тягне за собою визнання таких актів (рішень, документів). Органдержавної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, які отримали в своє розпорядження акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною третьою цієї статті, ведуть у реєстрах, держателями яких є відповідні органи, облік відомостей про особу, зазначених у таких документах в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Спори за заявами осіб, пов'язані з врахуванням відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, розглядаються за бажанням заявника будь-яким судом за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника.

.....

Стаття 12. Заходи правового реагування на тимчасово окупованій території

1. У зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя судами Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на тимчасово окупованих територіях, змінити територіальну підсудність судових справ, підсудних розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя судам, та забезпечити розгляд: цивільних справ, підсудних місцевим загальним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, — місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Апеляційним судом міста Києва; адміністративних справ, підсудних місцевим загальним судам як адміністративним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, — місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Київським апеляційним адміністративним судом; цивільних справ, підсудних загальним апеляційним судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, — Апеляційним судом міста Києва; адміністративних справ Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим — Київським окружним адміністративним судом, адміністративних справ Окружного адміністративного суду міста Севастополя — Окружним адміністративним судом міста Севастополя; адміністративного апеляційного адміністративного суду — Київським апеляційним адміністративним судом;

<p>господарських справ Господарського суду Автономної Республіки Крим — Господарським судом Київської області, а господарських справ Господарського суду міста Севастополя — Господарським судом міста Києва, господарських справ Севастопольського апеляційного господарського суду — Київським апеляційним господарським судом;</p> <p>кримінальних проваджень, підсудних місцевим (районним, міським, районним у містах, міськрайонним судам), розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, — одним з районних судів міста Києва, визначеним Апеляційним судом міста Києва; кримінальних проваджень, підсудних Апеляційному суду Автономної Республіки Крим та Апеляційному суду міста Севастополя, — Апеляційним судом міста Києва.</p>	<p>господарських справ Господарського суду Автономної Республіки Крим — Господарським судом Київської області, а господарських справ Господарського суду міста Севастополя — Господарським судом міста Києва, господарських справ Севастопольського апеляційного господарського суду — Київським апеляційним господарським судом;</p> <p>кримінальних проваджень, підсудних місцевим (районним, міським, районним у містах, міськрайонним судам), розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, — одним з районних судів міста Києва, визначеним Апеляційним судом міста Києва; кримінальних проваджень, підсудних Апеляційному суду Автономної Республіки Крим та Апеляційному суду міста Севастополя, — Апеляційним судом міста Києва.</p>
<p>Питання, що відносяться до повноважень слідчого судді, у кримінальних провадженнях, що перебувають на стадії досудового розслідування і здійснюються на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, розглядаються слідчими суддями районних судів міста Києва, визначеними Апеляційним судом міста Києва.</p> <p>Абзац відсутній</p>	<p>Питання, що відносяться до повноважень слідчого судді, у кримінальних провадженнях, що перебувають на стадії досудового розслідування і здійснюються на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, розглядаються слідчими суддями районних судів міста Києва, визначеними Апеляційним судом міста Києва.</p>
	<p>Справи за заявами осіб, пов'язаних з втручаннями відомостей про особу, зазначених в актах (рішеннях, документах), виданих незаконними органами (посадовими та службовими особами) на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також установами, організаціями і закладами, що функціонують на зазначеній території, розглядаються за бажанням</p>

<p>заявника будь-яким судом за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника, в тому числі місцевим загальним судом як адміністративним судом.</p> <p>Справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, та розгляд яких не закінчено, передаються судам відповідно до встановленої цим Законом підсудності, протягом десяти робочих днів з дня набрання ним чинності або з дня встановлення такої підсудності.</p> <p>У разі нанесення шкоди суб'єктами іноземної держави нерезидентами підсудність встановлюється за місцем нанесення шкоди з урахуванням правил підсудності, встановленої цим Законом.</p> <p>.....</p>	<p>Справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, та розгляд яких не закінчено, передаються судам відповідно до встановленої цим Законом підсудності, протягом десяти робочих днів з дня набрання ним чинності або з дня встановлення такої підсудності.</p> <p>У разі нанесення шкоди суб'єктами іноземної держави нерезидентами підсудність встановлюється за місцем нанесення шкоди з урахуванням правил підсудності, встановленої цим Законом.</p> <p>.....</p>
---	---

**ГО «ЦЕНТР ПРАВОВИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «СІМ» —
НЕДЕРЖАВНА, НЕПРИБУТКОВА,
НЕПОЛІТИЧНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ.**

Зареєстрована 6 грудня 1999 року Львівським обласним управлінням юстиції.

Організація створювалася студентами ЛНУ імені І. Франка.

ЦППД «СІМ» є членом та одним із засновників Української Гельсінської спілки з прав людини (Всеукраїнської асоціації громадських правозахисних організацій, метою якої є сприяння практичному виконанню гуманітарних статей Заключного акту Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЕ) 1975 року, інших прийнятих на його розвиток міжнародних правових документів, а також усіх інших зобов'язань України в сфері прав людини та основних свобод), а також регіональним координатором Мандрівного Міжнародного фестивалю документального кіно з прав людини Docudays UA у Львівській області.

Місія Центру – сприяння посиленню громадянського суспільства, верховенства права, захисту людської гідності та прав людини, здійсненню правової реформи та публічної політики в Україні.

7 принципів діяльності Центру:

- 1) активність;
- 2) відкритість та прозорість;
- 3) корисність для суспільства;
- 4) відповідальність;
- 5) самоврядність;
- 6) політична незаангажованість;
- 7) солідарність.

Інструменти діяльності Центру: науково-дослідницькі та комунікативні програми; моніторинг, аналіз політики; правозахисна діяльність; інформаційна робота, нестандартний креатив та просвітництво; пряма комунікація, мобільні групи.

Цілі Центру:

- розвиток української правової думки та культури;
- забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні;
- сприяння трансформації правової системи України на засадах демократії;
- сприяння розвитку принципів публічної політики;
- підтримка здібної молоді;
- дослідження політичної ситуації в країні та впровадження політики інтеграції у європейські державні та недержавні структури;

НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ:

- Аналітична робота, експертні дослідження у галузі прав людини
- Безкоштовна правова допомога (консультації, складення документів тощо)
- Судовий захист (в т.ч. у Європейському суді з прав людини)
- Участь у дорадчих органах при центральних та місцевих органах влади
- Організація та проведення просвітницьких заходів з підвищення обізнаності про права людини (тренінги, семінари, лекції, право кіноклуби тощо)
- Організація Мандрівного Міжнародного фестивалю документального кіно Docudays UA у Львівській області
- Сприяння здійсненню правовим реформам в Україні
- Програма залучення молоді до громадського життя

**SIM LEGAL AND POLITICAL RESEARCH CENTER —
IS A NON-PROFIT,
NON-POLITICAL PUBLIC ORGANIZATION.**

It was registered on 6 December 1999 by the Lviv Regional Department of Justice.

The Organization was established by students of Franko Lviv National University.

SIM CENTRE is a member and one of founder of the Ukrainian Helsinki Human Rights Union (Association of human rights protective organizations, the aim of which is to facilitate practical execution of articles concerning humanitarian provisions set in Concluding Act of Helsinki Conference dealing with security and collaboration in Europe in the year 1975, other international legal documents adopted to its development and also all the other obligations of Ukraine in the sphere of human rights and fundamental freedoms), and it is also the regional coordinator of the Travelling Human Rights Documentary Film Festival Docudays UA in Lviv region.

The mission of the Centre is to facilitate strengthening of Civil Society, Rule of Law, protection of Human Dignity and Human Rights, fulfillment of Legal Reform and Public Policy in Ukraine.

7 principles of work of The SIM Centre

- 1) activity
- 2) openness and transparency
- 3) usefulness to society
- 4) responsibility
- 5) self management
- 6) political unbiasedness
- 7) solidarity

Activity instruments of The SIM Centre: scientific research and communication programs; monitoring, analysis of policy; human rights protective activity; informational work, non-standard creativity and enlightenment; direct communication, mobile groups.

Aims of the SIM Centre

- to develop Ukrainian Legal Doctrine and Legal Culture;
- to ensure rights and liberties of humans and citizens;
- to facilitate transformation of Legal System of Ukraine on democracy basis;
- to facilitate development of public policy principles;
- to support capable youth;
- to examine political situation in Ukraine and to introduce the policy of integration into the European structures.

ACTUAL PRIORITIES OF THE CENTRE ACTIVITY

- Analytical work, expert studies on human rights
- Free legal assistance (consultations, drafting documents etc.)
- Judicial protection (including the European Court of Human Rights)
- Participation in advisory bodies at central and local government
- Construction of the educational activities to raise awareness of human rights (workshops, seminars, lectures, rights film clubs etc.)
- Organization of the Travelling International Documentary Film Festival Docudays UA in Lviv region
- Promotion of legal reforms in Ukraine
- A program of involving young people into public life

